

לדעת ר' יונה כיון שדרך לאכול את האורז שלם בבישול ברכתו מזונוט אפילו שלם
משא"כ בדגן ודוחן

ברכת האורז: בבישול, פריכיות ופצפוצים

מקור הדין

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לו עמוד ב

גופא, רב ושמאל דאמרי תרויהו: כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות; ואיתמר נמי, רב ושמאל דאמרי תרויהו: כל שהוא מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות.

וצריכא להשמיענו שבחמשת המינים אפילו בתערובת ברכתם מזונות... קמשמע לן: כל שהוא מחמשת המינים הוא דמברכין עליו בורא מיני מזונות; לאפוקי אורז ודוחן. דאפילו איתיה בעיניה - לא מברכין בורא מיני מזונות.

- ואורז לאו מעשה קדרה הוא? והתניא, אלו הן מעשה קדרה: חילקא, טרגיס, סולת, זריז, וערסן, ואורז! - הא מני - רבי יוחנן בן גורי היא; דתניא, רבי יוחנן בן גורי אומר: אורז מין דגן הוא, וחייבין על חמוצו כרת, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח; אבל רבנן לא. -

ורבנן לא? והתניא... הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה; טחנו אפאו ובשלו, אף על פי שהפרוסות קיימות - בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש. מני? אילמא רבי יוחנן בן גורי היא, דאמר אורז מין דגן הוא - המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי! אלא לאו - רבנן היא, ותיובתא דרב ושמאל! תיובתא.

2. רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן ח

האורז ברכתו מזונות בפת ובתבשיל כיון שהוא משביע כמו דגן אך ברכתו האחרונה נפשות כיון שאינו דגן

...הלכך על אורז אם אפאו ועשה ממנו פת או שבשלו ועשאו כעין דייסא מברכין עליו תחלה בורא מיני מזונות אף על פי שאינו מן ז' המינים כיון שזה נקרא מזון כי הוא משביע וסועד הלב ולאחריו בנ"ר דלא נתקנה ברכת מעין שלש כ"א על שבעת המינים

והא דתניא לעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו כמעשה קדירה אברכה ראשונה קאי שמברכין עליו בורא מיני מזונות

☞ כ"כ הרי"ף (כ"ב) והרמב"ם (ברכות ג')

לא ניתן לומר כראב"ה (א קב) שברכת האורז מזונות רק לדעת ר' יוחנן בן גורי

ויש ספרים שכתב בהם מלשון ה"ג אבל אורז לא מברכין עליו במ"מ דלא קי"ל כר' יוחנן בן גורי אלא שהכל ולא מלתא היא דר' יוחנן בן גורי ס"ל אם אפאו מברך עליו המוציא דלחם גמור חשיב ליה אבל רבנן לחם לא חשיב ליה אבל מזון חשיב ליה.

ברכת תבשיל אורז שלא נתמעך

בדעת הרא"ש נראה פשוט שאורז צריך מעיכה כחיטה

3. רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן ח

...הלכך על אורז אם אפאו ועשה ממנו פת או שבשלו ועשאו כעין דייסא מברכין עליו תחלה בורא מיני מזונות

4. רבינו יונה מסכת ברכות דף כו עמוד א

מיהו נראה למורי הרב נר"ו שיש הפרש בין האורז והדוחן שעל האורז מברך עליו בורא מיני מזונות ואפי' כשהוא שלם אבל על הדוחן אינו מברך עליו כשהוא שלם חדא שאין דרכו אלא על ידי כתישה או טחינה אבל האורז דרכו לאכול אפילו שלם

ועוד דהכי משמע בהדיא בגמרא דגרסינן התם (דף לו א) ואורז לאו מעשה קדרה הוא והא תניא ואלו הן מעשה קדרה חילקא טרגיס ואורז זריז וערסין ופי' חילקא שנחלק הגרעין לשנים וטרגיס שנחלק לשלשה הנה שבחמשת המינים אמר חילקא וטרגיס ואורז הזכיר אותה בסתם דמשמע דאפי' כשהוא שלם הוא בכלל מעשה קדרה

הב"י מביא את דברי הרא"ש ולאחריהם את דברי ר' יונה וכן בצדדי הספק, בהמשך האחרונים ידונו בהכרעתו

5. בית יוסף אורח חיים סימן רח אות ז ד"ה האוכל אורז

אלמא דשלם דנקט גבי אורז אינו אלא לאפוקי כתוש אבל לעולם בעינן שיהא ממועד כדי שיברך עליו בורא מיני מזונות.

ומיהו יש לחלק בין חטין לאורז שדרך האורז לבשלו כשהוא שלם בלא שום כתישה והילכך אף כשלא נתבשל הרבה לא תשתנה ברכתו מה שאין כן בחטין שאין דרך לבשלם אלא חלוקים או כתושים כגון הריפות והילכך כשמבשל אותם שלמים בלא כתישה הוי כאילו כוסס אותם חיים:

פסק השו"ע

הב"י הביא את סברת הרא"ש ואחר כך אץ סברת ר' יונה. ובשו"ע כתב שאורז מבושל ברכתו מזונות והרמ"א הגיה דווקא שנתמעך כדין החיטה

6. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רח סעיף ז

הכוסס (פי' האוכל) את האורז, מברך עליו בפה"א ואחריו בורא נפשות; ואם בשלו הגה: עד שנתמעך (ב"י בשם הרא"ש והר"י), או שטחנו ועשה ממנו פת, מברך עליו בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות;

יש מפורקי אשכנז שכתבו לברך על אורז שהכל כיון שלא יודעים מהו האורז שברכתו מזונות. ודעת הב"י שהאורז שלנו הוא אורז.

7. מגן אברהם סימן רח ס"ק ט

ט האורז. ריי"ז, דוחן היר"ז בל"א וי"מ איפכא לכן לא יאכלם כשנתמעכו אלא בתוך הסעודה ואם אכלם בלא סעודה יברך על שניהם שהכל מספק (של"ה וב"ח) ובל"ח כ' דסוגין דעלמ' אורז ריי"ז דוחן הירז וכ"פ הרב"י ובלבוש:

הט"ז הסביר שהב"י הסתפק באורז שלא נתמעך ולכן כתב הרמ"א שמספק יברך אדמה (ולפי זה גם בחיטה שלמה יברך אדמה מספק אפילו שדרכה בכך היום)

8. ט"ז אורח חיים סימן רח ס"ק ח

הב"י נסתפק בזה אי בעי' דוקא נתמעך כעין דייסא... ונראה כוונת רמ"א שהגיה עד שנתמעך משום הספק דהא עכ"פ יוצא בברכת בפה"א שהי' ברכתו תחלה ואף על גב דפת דוחן בסמוך מברכין שהכל ולא בפה"א התם שאני שאין דרך לאוכלו בכך משא"כ בזה ע"כ יברך בפה"א ולא יברך במ"מ עד שיתברר שברכתו במ"מ בבירור: (וכן הסביר בדעת השו"ע במאמר יג)

בורא מיני מזונות דלא איתותב רב ושמואל אלא לענין כל שהוא מחמשת המינים דאיתיה בעיניה אבל כל שיש בו מחמשת המינים דליתיה בעיניה אלא על ידי תערובות לא איתותב הלכך ק"ל כותיהו בהא דליכא מאן דפליג עלייהו

הרא"ש הסביר שכונת הרי"ף שהאורז לא רוב בתערובת אבל כשהאורז רוב בתערובת ברכת התערובת מזונות.

14. רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן ח

... ומה שכתב רב אלפס דהא דמברכין על האורז במ"מ הני מילי בדאיתיה לאורז בעין אבל ע"י תערובות לא היינו כשהרוב ממין אחר דכבי האי גוונא בחמשת המינים אפי' רובו ממין אחר מברך עליו בורא מיני מזונות:

הבנת הב"י ברמב"ם שכל שהאורז מעורב עם דבר אחר יורד מברכתו. ורק אורז לבש ברכתו מזונות במבושל

15. בית יוסף אורח חיים סימן רח אות ז ד"ה האוכל אורז

ומיהו לא משמע הכי מלשון הרמב"ם שכתב בפרק ג' אורז שבשלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות ובלבד שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו:

בשו"ע כתב מצד אחד כהבנתו ברמב"ם ומצד שני כתב שצריך שהדבר האחר יהיה הרוב

16. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רח סעיף ז

והוא שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו, ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב, מברך עליו כברכת אותו בתבשיל.

הב"ח סובר שהשו"ע סותר את עצמו ופוסק ברמב"ם

17. ב"ח אורח חיים סימן רח אות ז

וקשה דכיון דסובר בית יוסף דפליגי בהא הרמב"ם ורבינו אם כן למה פסק בשלחן ערוך כדברי שניהם?... ולענין הלכה נראה לפע"ד דברי הרמב"ם עיקר דמאי דאמר בגמרא כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות ודייקינן מיניה אבל אורז ודוחן על ידי תערובת לא מברכין עליה בורא מיני מזונות משמע לי בכל גוונא דתערובת קאמר בין ברובו בין במיעוטו.

(אמנם אפשר שכונתו שאם האורז יהיה רוב ברכתו תהיה אדמה ולא כברכת התבשיל האחר. ובכל אופן כוונתו בסיפא להוציא מדגן שקובע ברכה במיעוטו וכך מיושבים דברי הב"י והשו"ע)

18. מגן אברהם סימן רח ס"ק יא

יא הוא הרוב. כ"כ הרא"ש וכ"ד הרמב"ם וכ"מ בכ"מ וחזר בו מ"מ ש בב"י דלא כב"ח שעשה ספק מזה דאטו אם יש באורז מעט ממין אחר יתבטל ברכתו זה דבר שאינו עולה על הדעת ועססי' ר"ד ואף בב"י לא כ' אלא דמשמע מדברי הרמב"ם ע"ש: (וכן הבין בדעת השו"ע טז טז משנ"ב לא. רב פעלים ב אור"ח לג. חזו"ע רפה)

הט"ז כתב שהשו"ע חזר בו ופסק כרא"ש ששולחן אחר הרוב

19. ט"ז אורח חיים סימן רח ס"ק ט

וכבר כת' ב"י מזה אלא דכאן בש"ע חזר בו וס"ל כל שאורז הוא הרוב לא מקרי תערובות וכמו שסיים אה"כ ואם עירב וכו' שזה דעת הרא"ש והט"ז. (וכן הבין בדעת השו"ע מג"א יא. משנ"ב לא. רב פעלים ב אור"ח לג. חזו"ע רפה)

אבל הוא תמוה באמת דהבירייתא שנתותו בו רב ושמואל לא מיייר כלל מאורז בתערובות וא"כ אמאי נפסוק דלא כרב ושמואל בתערובות אפי' מעט ממין אחר.

המג"א מסביר שהב"י הכריע שאורז שדרכו להתבשל שלם מברך מזונות

9. מגן אברהם סימן רח ס"ק י

וא"כ דעת הרב"י אפי' לא נתמעך מברך במ"מ וצ"ע על רמ"א למה חלק עליו. (וכ"כ הויד"א ברכי יוסף ו. מחזיק ברכה א. מטה יהודה ב. בא"ח א' פנחס ית. אור לציון ב יד כב. חזו"ע קפד. הגרמ"א בדרכי הוראה עמ ריא)

והב"ח כת' דבלא נתמעך הוי ספק ולא יאכל אלא תוך הסעודה.

שמעי' מזה דכל דבר שדרך אכילתו בכך מברך במ"מ ועמ"ש ס"ב:

(ולפי זה אפשר שהיום גם בחיטה מבושלת שלמה שלא נתמעכה יהיה ברכתה מזונות ונפק"מ לסלט טבולה העשוי מבורגול שנשבר לאחר בישולו ויובש וצ"ע)

הפמ"ג סובר שאין הכרח בדעת הב"י. ולהלכה מצדד שאם הוסרה קליפת האורז ברכתה מזונות בבישול

10. פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן רח ס"ק י

י עד שנתמעך. עיין מ"א. בב"י אין כל כך הכרע דאפשר מספקא ליה, ... ומכל מקום זה באורז שלא הוסר קליפתו הא הוסר וכתוש אף גרעין שלם בורא מיני מזונות כמו בחטים שהוסר קליפתו, וראוי לברך בורא מיני מזונות, באורז שלנו שהוסר קליפתו,

ואפשר סמכו על מה שכתב המ"א באות ב' ואות זי"ן דאפשר כל שגרעין שלם אף הוסר קליפתו ולא נדבקו זה לזה פרי האדמה (כהבנת המג"א בתר"י. ולהבנתו ברמב"ם ברכתו מזונות), א"כ עושים פשרה ומברכין שהכל וצ"ע בכל זה.

לערוה"ש כוונת הרמ"א שנתבשל יפה ולא שנמעך ממש

11. ערוך השולחן אורח חיים סימן רח סעיף כב

ונ"ל דגם כוונתו של רבינו הרמ"א אינו בנתמעך לגמרי עד שאינה עומדת כל אחת בפ"ע אלא כלומר שנתבשלה לגמרי שכל אורז ואורז נתנפח כדרך הבישול היפה וכמדומה לי שכן מנהג העולם שכל שנתבשל יפה מברכין במ"מ וכן הוא עיקר לדינא

החיד"א מבין שכונת הב"י בסברה של דרך הבישול היא להכריע שכן הלכה, ומוסיף בבב"י שכן מנהג הספרדים

12. מחזיק ברכה אורח חיים סימן רח ס"ק א

א. דין ז. ואם בשלו וכו' בספרי הקטן ברכי יוסף כתבתי דדעת מרן אפי' לא נתמעך והיינו כדמסיק בב"י...

ומעיד אני עלי כי דין זה פלפלתי עם כמה גדולים רבנים מובהקים וכלם הודו לדברי ועשו מעשה בעצמם לברך במ"מ אף כשלא נתמעך

לסיכום להלכה

למנהג הספרדים ברכת האורז מזונות גם כשלא נתמעך.

למנהג האשכנזים – העיקר שהאורז שלנו הוא האורז בפוסקים (משנ"ב כה. שעה"צ לא.) ובאורז לכן כיון שהוסרה קליפתו אפילו לא נתדבק יברך מזונות (פמ"ג א"א א'). אבל על אורז מלא שלא נתמעך יברכו אדמה. ורק אם נתמעך ונדבק יברך מזונות. שערי הברכה עמוד שמו. ויש מחמירים לאכול אורז רק בסעודה.

תבשיל רוב אורז ועדשים

הרי"ף כתב שברכת אורז מזונות רק כשאינו בתערובת

13. רי"ף מסכת ברכות דף כו עמוד א

והני מילי בדאיתיה לאורז בעיניה אבל על ידי תערובות לא דקי"ל בהא כרב ושמואל דאמרי תרייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו

סיכום להלכה

הכוסס את האורז – כלומר שאוכל אותו ללא בישול מברך בורא פרי האדמה.

פריכיות אורז – בד"כ אינם עוברים בישול אלא תפיחה בחום ולכן ברכתם בורא פרי האדמה (אול"צ יד כא. חזו"ע עמ' קפד. שערי הברכה עמ' שמו בשם הגרש"א והרב וזנר) ויש אומרים שברכתם שהכל (זאת הברכה בשם הגרמ"א. חוט שני ר"ט) ויש אומרים שכיון שראויים לאכילה כך לכתחילה, ברכתם מזונות (שערי הברכה שם בשם הרב אלישיב ותשובות והנהגות)

אורז מבושל – למנהג הספרדים ברכתו בורא מיני מזונות ואפילו לא נתמעך.

למנהג האשכנזים באורז לבן, כיון שהוסרה קליפתו אפילו לא נתמעך יברך מזונות (פמ"ג א"א י). אבל על אורז מלא שלא נתמעך יברכו אדמה ורק אם נתמעך ונדבק יברך מזונות. (שערי הברכה עמוד שמו). ויש מחמירים לאכול אורז רק בסעודה.

פצפוצי אורז – בד"כ האורז עובר תחילה בישול במים ואז יבוש ולכן ברכתו מזונות. ויש עשויים מקמח אורז ודינם כמאפה שגם ברכתו מזונות. (כך בחברות בטר אנד דיפרנט, אשכול ועדין) ופצפוצים של חברת 'דגן' ברכתם אדמה כיון שעשויים בקליה בלבד (מדריך עד"ח תשפב)

תערובת אורז – יברך לפי הרוב, ואם רובו אורז שראוי לברכת מזונות יברך מזונות על התערובת כולה (משנ"ב לא. רב פעלים ב אור"ח לג. חזו"ע רפה).